

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджено особливості формування етнокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах глобалізації. Проаналізовані ключові поняття етнокультурної компетентності. Визначено основні складові ментального етносу. Розглянуто структуру професійної компетентності і її значення у формуванні етнокультурної компетентності. Проаналізовано міжнародні акти стосовно етнотолерантності в умовах глобалізації.

Ключові слова: соціальний працівник, етнопедагогіка, професійна компетентність, етнокультурна компетентність, глобалізація, етнотолерантність.

Постановка проблеми. В наш час відокремлене існування народів і культур стає неможливим, оскільки інтенсифікація міграційних та демографічних процесів, збільшення числа етнічно-змішаних сімей, освіта багатонаціональних колективів у соціальних інститутах значно розширюють рамки міжетнічної взаємодії. Все це обумовлює і перетворення соціального середовища, характерною особливістю якого є поліетнічність. Культурні зміни, що є наслідком поліетнічності, ведуть до універсалізації, утвердженню цінностей культурного плюралізму. Нові вимоги до етнокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах глобалізації народжують необхідність тісного взаємопроникнення та збагачення загальноцивілізаційної, світової та національної культур, що повинно знайти відображення як у змісті вузівської освіти, так і у структурі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Науковці в галузі педагогіки, соціальної роботи, культури, соціології визнають, що професія соціального працівника як один з найгуманніших напрямів професійної діяльності не може бути поза етнокультурою з її багатогранністю і поліетнічністю.

Надаючи соціальну допомогу людям різних етносів з їх національними традиціями й етнопсихологічними особливостями, майбутній соціальний працівник повинен розуміти феномен культури, її роль у людській життєдіяльності, мати уявлення про способи придбання, зберігання і передачі соціального досвіду, базисні цінності культури, знати форми і типи культур, уміти оцінювати досягнення культури на основі знання історичного контексту їх створення, бути здатним до міжкультурного діалогу; знати національні особливості народу, народні традиції та вміти їх використовувати у професійній діяльності. Зважаючи на вищезазначене, у сучасних умовах дуже гостро стоїть питання формування етнокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження формування етнокультурної компетентності майбутніх фахівців досить активно обговорювалися і обговорюються у психолого-педагогічній та соціальній літературі вітчизняними та зарубіжними дослідниками (В.Сластьоніним, С.Вершловським,

Н.Кузьміною, Б.Гершунським Н.Г.Арзамасцевою, Л.Б.Зубаревою). Зокрема, ними вивчалися проблеми професійної підготовки фахівця до діяльності в поліетнічному середовищі.

У 60-х роках ХХ ст. поняття «етнопедагогіка» у науковий обіг увів Г.Волков [2], структуру етнокомпетентності визначив М.Харитонов [1], ознаки поняття «компетентність» сформулював Г.Козберг [4].

Разом з тим у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених існує розрізненість теоретичних ідей, пов'язаних з природою і змістом поліетнічності освіти, в ході якої формується етнокультурна компетентність; ще не виявлені умови формування етнокультурної компетентності, не визначена специфіка поліетнічності освітнього середовища. Проаналізувавши дослідження із зазначеної тематики, вважаємо, що для формування етнокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників у сучасних умовах глобалізації необхідно більш детальне обґрунтування цього процесу на основі використання наукових знань про етнос у професійній діяльності.

Мета статті – розкрити напрямки, що мають безпосереднє відношення до формування етнокультурної компетентності майбутніх соціальних працівників, акцентувати увагу на принципах побудови і розвитку національної професійної вищої школи в умовах поліетнічності.

Виклад основного матеріалу. Сучасні перетворення у глобальному світі так чи інакше впливають на життя людей. Інтеграція України зі світовою спільнотою вимагає великих реформаційних процесів у галузі освіти, що відкриває та формує кругозір своїх громадян, їх погляди на навколишній світ. Цей процес потребує гуманізації освіти і посилення особистісного підходу у педагогічній науці і практиці. Орієнтація на людину є ключовим аспектом і змістовим наповненням системи професійної освіти у ХХІ ст. Задля цього професійна освіта повинна сформувати у людини усвідомлення власного історичного коріння, свого місця у світі, вивчення та засвоєння етнокультури спільноти, в якій вона проживає, щоби, сформувавши повагу до власної культури, виховати повагу до інших культур на засадах толерантності і єдності. Такий підхід може стати шляхом до формування міжетнічного спілкування, ді-

логу культур, без чого неможливе вільне просування у спільному світовому просторі. Тим більше ці процеси необхідні людям найгуманнішої професії у світі – соціальним працівникам, яким доводиться надавати соціальну допомогу не тільки представникам українського народу, а й тим меншинам, котрі проживають на території України. Живучи в нашій державі, вони є носіями власної етнокультури, відповідно до якої те, що українці вважають нормою, за традиціями інших народів може вважатися неповагою до їх історичного укладу життя. Тому майбутнім соціальним працівникам необхідно враховувати це у своїй професійній діяльності.

Однією з головних умов успішного розвитку суспільства є наявність та збереження системи етнокультурних і духовних цінностей, що становлять ціннісний зміст людського буття, оскільки завдяки їх відтворенню і трансляції здійснюється духовний зв'язок поколінь. Практично всі сфери етнокультури завжди мали загальнолюдські універсальні витоки. Вони сприяли зближенню народів, збагачували цивілізацію. Сьогодні в світі відбуваються соціально-економічні, політичні та культурні процеси, що породжують глобальну, планетарну свідомість: міцніють економічні, культурно-інформаційні та професійні зв'язки, поширюються нові технології, способи надання соціальної допомоги тощо. Отже, унікальні етнокультурні особливості різних регіонів планети поступово роблять світ універсальним.

Міжнародні правові акти визначили універсальне поняття – толерантність, що інтегрує в собі загальні цінності стосовно прав і свобод людини. Ці документи забезпечили юридичну основу збереження етнокультурних особливостей кожної національної спільноти, не заважаючи їй інтегруватися зі світом, який глобалізується. Етнотолерантність означає повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур світу, форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності.

Велику увагу проблемам етнотолерантності приділяють ООН та ЮНЕСКО. У своїх документах вони роблять акцент на підготовці молоді до життя в полікультурному середовищі. ЮНЕСКО зазначає, зокрема, що одним з пріоритетних завдань сучасної освіти є навчити людей жити під одним спільним дахом, допомогти їм перетворити існуючу взаємозалежність держав і етносів у свідому солідарність. Досягнути мети становлення духовного потенціалу людини можна лише зануренням її у світ культури власного етносу та кращих зразків світової культури. Ефективність формування особистості залежить від того, які досягнення людської культури будуть їй передані [3]. Звідси можна констатувати, що проблема етнокультурної компетентності є вагомою не тільки для науки, але й для педагогічно-виховної практики. Аналізуючи сучасний стан дослідження етнокультурної компетентності соціального працівника, варто зазначити, що воно ще цілісно не обґрунтоване і не вивчене.

Поняття «компетентність» означає досконале

знання своєї справи, всіх процесів, явищ, зв'язків, можливих способів її виконання. У зміст компетентності включаються також рівень загальноосвітньої та професійної освіти, вміння акумулювати професійний і життєвий досвід, знання форм, методів і засобів впливу на особистість, можливих наслідках цього впливу.

Г.Козберг, досліджуючи особливості формування професійної компетентності, визначив суттєві ознаки цього поняття, до яких відніс: знання та володіння ґрунтовними знаннями в певній галузі; ерудицію; визнання авторитету в певній галузі; досвідченість тих, хто має право відповідно до знань або повноважень вирішувати чи оцінювати що-небудь [4, с. 68].

В.Сластьонін, визначаючи поняття «професійна компетентність», вказує, що воно виражає єдність теоретичної і практичної готовності до здійснення фахової діяльності, характеризує рівень професіоналізму. Аналізуючи визначені педагогічною наукою моделі компетентності, доцільно вказати рівні, на яких акцентується увага: компетентність як здатність до інтеграції знань, навчочок і використання її в умовах постійних змін зовнішнього середовища; концептуальна компетентність; компетентність в емоційній сфері; компетентність у конкретних сферах діяльності [6, с. 88].

На думку Б.Гершунського, професійна компетентність – це рівень професійної освіченості, досвід, індивідуальні здібності і постійне прагнення до самоосвіти, творче та відповідальне ставлення до справи [3, с. 112].

А.Фліер дослідив поняття «культурна компетентність» і визначає її як високу міру соціалізованості та інкультурності індивіда, що дозволяє йому достатньо вільно розуміти, використовувати та інтерпретувати всю суму буттєвих і спеціалізованих знань, які утворюють стандарти загальносоціальної ерудованості людини у певному середовищі, суму правил, зразків законів, звичаїв тощо і конкретизує її складові [7, с. 56].

На думку В. Красько, основою етнокультурної компетентності фахівця є система знань, понять та уявлень про людину як представника етнічної спільноти [5, с. 44].

Етнокультурна компетентність соціального працівника – це його здатність вільно орієнтуватися у світі традицій та норм певної етнічної культури, що дозволяє надавати професійну допомогу з урахуванням етнічних особливостей і забезпеченням емоційного та фізичного здоров'я людини. Така компетентність дозволяє соціальному працівнику надавати професійну допомогу людям, орієнтуючись на їх етнопсихологічні особливості, толерантно будуючи стосунки та поведінку всередині відповідної культури, є важливою складовою його свідомості і повсякденної поведінки та охоплює всі сфери його життя; вона проявляється на підсвідомому рівні.

Розглядаючи етнокультурну компетентність соціального працівника у сучасному світі, не можна пройти повз такого важливого аспекту, як соціалізація людини. Необхідно також акцентувати увагу на впливі на етнокультурну компетентність етнокультурних умов та осо-

бливостей, які науковці поділили на дві групи: вітальні (біолого-фізичні) та ментальні (фундаментальні духовні властивості). Менталітет етносу – це «глибинна духовна будова, властива етносу як великій групі людей, сформованій в певних природнокліматичних і історично-культурних умовах» [7, с. 64]. Менталітет етносу передбачає: досконале знання рідної мови; етнічну концепцію особистості та її виховання; національну самосвідомість, що проявляється у національній ідентифікації, у формуванні уявлень про типові риси своєї етнічної спільноти, її цілісності; усвідомлення спільноті історичного минулого, уявлень про рідну землю [6, с. 215]. Дослідники розглядають діяльність майбутніх соціальних працівників як особливий вид соціальної діяльності, спрямований насамперед на надання соціальної допомоги і на передавання накопиченого досвіду від старших поколінь до молодших з метою підготовки їх до виконання професійних обов'язків у суспільстві.

Становлення етнокультурної компетентності майбутнього соціального працівника повинно стати складовою системи професійної вищої освіти, оскільки стоїть на межі вирішення протиріччя між потребами суспільства та соціальних працівників як фахівців і носіїв етнічної та загальнолюдської культури. Соціокультурні та психолого-педагогічні передумови формування етнокультурної компетентності соціального працівника визначаються: етнічною ідентифікацією соціального праців-

ника; теоретичною підготовкою соціальних працівників на позиціях етнокультури, етнопсихології та суміжних з ними дисциплін.

Формування етнокультурної компетентності фахівців в умовах нинішньої глобалізації є дуже складним і багатограним процесом. Справа вдосконалення професійної підготовки соціальних працівників та їх етнокультурної компетентності потребує знань з педагогіки, історії, філософії, культури, соціальної роботи та інших наук і їх інтеграції.

Висновки. Сучасні реалії міграції населення і необхідність забезпечення майбутніми соціальними працівниками соціальної допомоги людям різних етнічних груп вимагає зміни підходів у формуванні їхньої професійної та етнокультурної компетентності. Відкритість освітніх систем до навчання соціальних працівників в іншомовних поліетнічних середовищах також не залишає вибору щодо формування етнокультурної компетентності у студентів – соціальних працівників під час підготовки у ВНЗ як необхідної складової знань в умовах глобалізації. Етнокультурна компетентність соціальних працівників забезпечить більш ефективний обмін професійними досягненнями у галузі соціальної роботи, педагогіки та дозволить уникати некоректної поведінки щодо врахування історичних традицій етносу, в якому соціальному працівнику доведеться працювати у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боровиков Л. И. Этнокультурная компетентность социального педагога и социального работника/ Л. И. Боровиков. – М.: Академия, 1993. – 438 с.
2. Волков Г. Н. Этнопедагогика: учебник для студентов средних и высших учебных заведений/ Г. Н. Волков. – М.: Академия, 1999. – 168 с.
3. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века: (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б. С. Гершунский. – М.: Совершенство, 1998. – 608 с.
4. Козберг Г.А. Проблемы формирования профессиональной компетентности преподавателя // Проблемы государственного и муниципального

управления и их кадрового обеспечения: Тез. докл. и сообщ. обл. науч.-практ. конф. – Воронеж: Екатеринбург, 1999.- С.68-69.

5. Лурье С. В. Историческая этнология: учеб. пособие для вузов / С. В. Лурье. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 448 с.

6. Слостенин В. А. Педагогика: учеб. пособие / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – М.: Школа-Пресс, 1998. – 512 с.

7. Флиер А. Я. Культурология для культурологов: учеб. пособие / А. Я. Флер. – М.: Академический Проект, 2000. – 496 с.

REFERENCES

1. Borovikov, L.I. (1993). *Etnokulturnaya kompetentnost sotsialnogo pedagoga i sotsialnogo rabotnika [Ethnocultural competence of social educator and social worker]*. Moscow: Akademiya [in Russian].
2. Volkov, G.N. (1999). *Etnopedagogika: uchebnyk dlya studentov srednih i vysshih uchebnykh zavedeniy [Ethnopedagogics: a textbook for students of secondary and higher education institutions]*. Moscow: Akademiya [in Russian].
3. Gershunskii, B.S. (1998). *Filosofiya obrazovaniya dlya XXI veka: (v poiskakh praktiko-orientirovannykh obrazovatelnykh kontseptsiiy) [Philosophy of Education for the Twenty-first Century (in search of the praktiko-oriented educational conceptions)]*. Moscow: Sover-

shenstvo [in Russian].

4. Kozberg, G.A. (1999). *Problemy formirovaniya professionalnoy kompetentnosti prepodavatelaya [Problems of the teacher professional competence formation]*. Voronezh, Yekaterinburg [in Russian].

5. Lurie, S.V. (1997). *Istoricheskaya etnologiya [Historical ethnology]*. Moscow: Aspekt Press [in Russian].

6. Slastenin, V.A. (1998). *Pedagogika [Pedagogy]*. Moscow: Shkola-Press [in Russian].

7. Flier, A.Ya. (2000). *Kulturologiya dlya kulturologov [Cultural Study for Cultural Specialists]*. Moscow: Akademicheskii Proekt [in Russian].

С. М. Стрельбицкая

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В статье исследованы особенности формирования этнокультурной компетенции будущих социальных работников в условиях глобализации. Проанализированы ключевые понятия этнокультурной компетенции. Раскрыты основные составляющие ментального этноса. Рассмотрена структура профессиональной компетентности и ее значение в формировании этнокультурной компетентности. Проанализированы международные акты относительно этнотолерантности в условиях глобализации.

Ключевые слова: социальный работник, этнопедагогика, профессиональная компетентность, этнокультурная компетентность, глобализация, этнотолерантность.

S. M. Strelbytska

PECULIARITIES OF FORMATION OF FUTURE SOCIAL WORKERS' ETHNO-CULTURAL COMPETENCE IN THE AGE OF GLOBALIZATION

The article deals with the features of the formation of ethno-cultural competence of future social workers in the context of globalization. It analyzes the key concepts of ethno-cultural competence, covers the main components of the mental ethnic group, the structure of the professional competence and its importance in the formation of ethno-cultural competence, analyzes international instruments concerning ethno-tolerance in the context of globalization. At present, the existence of separate peoples and cultures becomes impossible, since the intensification of migration and demographic processes, increasing the number of ethnically mixed families, education of multinational groups in social institutions significantly expand the scope of inter-ethnic cooperation. This determines the transformation of the social environment, the characteristic feature of which is polyethnic. Cultural changes resulting from multiculturalism, leading to universalize, strengthening the values of cultural pluralism. New requirements for ethnic and cultural competence of social workers in the context of globalization give rise to the need for close interpenetration and enrichment of global civilization, global and national cultures, which should be reflected both in the content of higher education and the structure of professional training of social workers. Scientists in the field of pedagogy, social work, culture, sociology recognize that the profession of social worker as one of the most humane areas of professional activity can not be out of ethnic culture with its versatility and polyethnic. Modern realities of migration and the need to ensure future social workers in social assistance of people of different ethnic groups requires changing the way in shaping their professional and ethno-cultural competence. Openness to learning educational systems of social workers in foreign-language multi-ethnic environment also leaves the option of forming ethnic and cultural competence in students - social workers training in universities as a necessary component of knowledge in the context of globalization. Ethno-cultural competence of social workers will provide a more effective exchange of professional achievements in the field of social work and education and allow to avoid incorrect behavior to incorporate historical traditions of the ethnic group, in which the social worker will work in the future.

Keywords: social worker, pedagogy, professional competence, ethno-cultural competence, globalization, ethno-tolerance.

Подано до редакції 07.08.13